

۱۲۸۳ مجتمع آموزش عالی امام خمینی (ره)

سرشناسه:	فرارودی، صدیق حسین، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور:	قرآن و اومانیسم / صدیق حسین فرارودی .
مشخصات نشر:	قم : مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)، ۱۳۹۶ .
مشخصات ظاهری:	۲۴۸ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۲۰-۷
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه .
موضوع:	انسان‌گرایی -- جنبه‌های قرآنی؛ Humanism -- xQur'anic teaching
موضوع:	اسلام و انسان‌گرایی؛ Islam and humanism
موضوع:	انسان‌گرایی؛ Humanism
شناسه افزوده:	جامعة المصطفی (ص) العالمية، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)
شناسه افزوده:	Almustafa International UniversityAlmustafa International
موضوع:	Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	BP۱۰۴ / الف۸۲۲ف۴ ۱۳۹۶
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۱۵۹
شماره کتابشناسی ملی:	۴۸۳۴۳۲۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

قرآن و اومانیسم

مؤلف: صدیق حسین فرارودی

چاپ اول: ۱۳۹۶ ش / ۱۴۳۹ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۳۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مراکز پخش

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸
- تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۳۴۱۳۴ / دورنگار: داخلی ۱۰۵ - ۳۷۸۳۳۰۹ +۹۸ ۲۵
- ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶
- ایران، قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۰۸. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۴۲۴۰۲

📞 https://telegram.me/pub_almostafa
🌐 <http://www.buy-pub.miu.ac.ir/>

✉ miup@pub.miu.ac.ir
🌐 pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- صفحه‌آرا: سید محسن عمادی

قرآن و اومانيسم

صديق حسين فرارودي

مركز بين المللى
ترجمه و نشر
المصطفى ﷺ

سخن ناشر

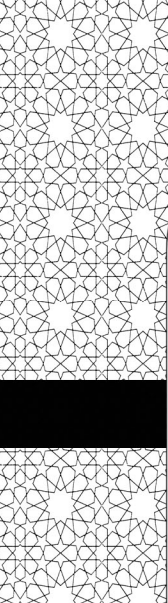
با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرفات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری (دام‌ظله‌العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ رحمته‌الله العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی رحمته‌الله «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله

فهرست

۱۱.....	طلیعه
۱۵.....	۱. کلیات
۱۵.....	مقدمه
۱۷.....	بخش اول: مفهوم شناسی اومانیسیم
۱۷.....	معنای لغوی اومانیسیم
۱۹.....	معنای اصطلاحی اومانیسیم
۱۹.....	۱. انسان محوری
۲۴.....	۲. رویکردی فلسفی
۳۳.....	ارکان اومانیسیم
۳۴.....	انواع اومانیسیم
۳۶.....	۱. اومانیسیم خدامحور و اومانیسیم انسان محور
۳۸.....	۲. اومانیسیم فردی و اومانیسیم جمعی
۳۸.....	شخصیت‌های برجسته اومانیسیم
۳۹.....	۱. پروتاگوراس (۴۸۱ - ۴۱۱ ق.م.)
۳۹.....	۲. افلاطون (۴۲۷ - ۳۴۷ ق.م.)
۴۰.....	۳. ارسطو (۳۸۴ - ۳۲۲ ق.م.)
۴۰.....	۴. توماس آکوئیناس (۱۲۲۵ - ۱۲۷۴ م.)
۴۱.....	۵. دسیدریوس اراسموس (۱۴۶۶ - ۱۵۳۶ م.)
۴۱.....	۶. رنه دکارت (۱۵۹۶ - ۱۶۵۰ م.)
۴۲.....	۷. باروخ اسپینوزا (۱۶۳۲ - ۱۶۷۷ م.)

۸. ديويدهيوم (۱۷۱۱- ۱۷۷۹ م.) ۴۲
۹. ايمانوتل كانت (۱۷۲۴- ۱۸۰۴ م.) ۴۳
۱۰. فردريک دانيل ارنست شلاير ماخر (۱۷۶۸- ۱۸۳۴ م.) ۴۳
۱۱. گئورگ ويلهلم فريدریش هگل (۱۷۷۰- ۱۸۳۱ م.) ۴۴
۱۲. سورن کي یر که گارد (۱۸۱۳- ۱۸۵۵ م.) ۴۴
۱۳. آگوست کنت (۱۷۹۸- ۱۸۵۷ م.) ۴۴
۱۴. لودويگ آندرياس فوئر باخ (۱۸۴۰- ۱۸۷۲ م.) ۴۵
۱۵. کارل مارکس (۱۸۱۸- ۱۸۸۳ م.) ۴۵
۱۶. فريدریش نيچه (۱۸۴۴- ۱۹۰۰ م.) ۴۶
۱۷. ژان پل سارتر (۱۹۰۵- ۱۹۸۰ م.) ۴۶
۱۸. رودلف بولتمان (۱۸۸۴- ۱۹۷۶ م.) ۴۷
۱۹. پل تيليش (۱۸۸۶- ۱۹۶۵ م.) ۴۸
۲۰. کارل بارت (۱۸۸۶- ۱۹۸۶ م.) ۴۸
- بخش دوم: سير تاريخی و زمينه پيدایش اومانيسم ۴۹
- پيشينه اومانيسم ۴۹
- ريشه های اومانيسم در يونان باستان ۴۹
- سده های میانه ۵۰
- ظهور اومانيسم فلسفی ۵۳
- رسانس ۵۳
- سده های شانزده و هفدهم ميلادی ۵۵
- عصر روشنگری ۵۷
- پيدایش مکاتب (سده نوزدهم) ۵۸
- اومانيسم در جهان اسلام ۵۹
۱. سير تاريخی و واکنش ها ۵۹
۲. نقش مستشرقان ۶۱
۳. ارزیابی دیدگاه مستشرقان ۶۵
- تأثير اومانيسم بر مکاتب بعدی ۶۷
۱. تأثير اومانيسم بر اندیشه های فرهنگی - اجتماعی ۶۷
۲. تأثير اومانيسم بر اندیشه های دینی ۶۹
۳. تأثير اومانيسم بر مکاتب فلسفی غرب ۷۱

۴. تأثیر اومانیسیم در فلسفه پراگماتیسم ۷۲
۵. اومانیسیم در فلسفه مارکسیسم ۷۲
۶. اومانیسیم در مکتب آگزیستانسیالیسم ۷۳
۷. تأثیر بر علوم انسانی ۷۴
- زمینه‌های پیدایش اومانیسیم ۷۵
۱. نارسایی تعالیم کلیسا ۷۵
۲. معارضه با علم و عقل ۷۷
۳. سلب اراده و اختیار انسان ۷۸
۴. مخالفت دین با دنیا ۷۹
۲. ارزیابی مبانی و مؤلفه‌های اومانیسیم از نگاه قرآن ۸۱
- مقدمه ۸۱
- دیدگاه‌ها ۸۲
- ارزیابی مبانی و مؤلفه‌های اومانیسیم ۸۵
۱. محوریت انسان به جای خدا ۸۵
- الف) بحران انسان‌شناسی علمی ۹۰
- ب) بحران انسان‌شناسی فلسفی ۹۲
- ج) بحران انسان‌شناسی دینی ۹۳
۲. خردگرایی تجربی و علم محوری ۹۴
۳. طبیعت‌گرایی، مادی‌گرایی و لذت‌جویی ۱۰۱
۴. آزادی‌گرایی ۱۰۷
۵. سکولاریزم ۱۱۴
- الف) مالکیت مطلق الهی ۱۱۷
- ب) ربوبیت فراگیر الهی ۱۱۸
- ج) پیوستگی دنیا و آخرت ۱۱۹
- د) پیوستگی شئون فردی و اجتماعی روح ۱۲۰
- ه) دولت حداقلی (تمرکززدایی قدرت سیاسی) ۱۲۰
- و) صورت‌گرایی یا فرمالیسم ۱۲۷
۶. غفلت از تفکر معنوی ۱۲۸
۷. اصالت دادن به عالم شهادت ۱۲۹
۸. دگرگونی ارزش‌های فکری و اخلاقی ۱۳۰

نقدهای عام.....	۱۳۱
۱. دین‌گرایی و الحادگرایی.....	۱۳۱
۲. تناقض اندیشه و عمل.....	۱۳۶
۳. فقدان پشتوانه فکری.....	۱۳۸
۳. ارزیابی آثار و پیامدهای اومانیسیم.....	۱۴۳
مقدمه.....	۱۴۳
آثار مثبت اومانیسیم.....	۱۴۵
پیامدهای اومانیسیم.....	۱۴۶
۱. پیامدهای علمی - فلسفی.....	۱۴۹
الف) فردگرایی.....	۱۴۹
ب) خردباوری علمی.....	۱۵۱
۲. پیامدهای معرفتی.....	۱۵۶
۳. پیامدهای اخلاقی - معنوی.....	۱۶۲
۴. پیامدهای اقتصادی.....	۱۶۶
۵. پیامدهای حقوقی - اجتماعی.....	۱۶۷
۴. مقایسه انسان‌شناسی قرآن با اومانیسیم.....	۱۷۱
مقدمه.....	۱۷۱
بخش اول: جایگاه انسان در قرآن.....	۱۷۳
ویژگی‌های انسان در قرآن.....	۱۷۳
۱. کرامت.....	۱۷۳
۲. دارای روح الهی.....	۱۷۶
۳. جانشین خداوند.....	۱۷۸
۴. عالم به اسمای الهی.....	۱۸۲
۵. مسجود فرشتگان.....	۱۸۳
۶. برابری زندگی و مرگ یک انسان با همه انسان‌ها.....	۱۸۴
۷. تسخیر موجودات جهان آفرینش.....	۱۸۶
۸. انسان، هدف خلقت.....	۱۸۶
۹. موجودی دوساحتی.....	۱۸۸
۱۰. حامل امانت الهی.....	۱۹۲
۱۱. دارای عقل.....	۱۹۳

۱۹۴	..... دارای قلب و عاطفه	۱۲
۱۹۷	..... دارای بیان و گفتار	۱۳
۲۰۰	..... دارای اختیار و آزادی	۱۴
۲۰۵	..... انسان مطلوب، مثبت یا منفی؟	
۲۰۷	..... بخش دوم: وجوه برتری انسان شناسی قرآن بر اومانیسم	
۲۰۷	..... ویژگی‌های انسان شناسی قرآن کریم	
۲۰۸	..... ۱. جامعیت و اتقان	
۲۱۰	..... ۲. تصویر صحیح از انسان	
۲۱۵	..... ۳. خدامحوری انسان	
۲۱۹	..... ۴. هدفمندی آفرینش انسان	
۲۲۱	..... ۵. اصالت روح انسان	
۲۲۷	..... کتابنامه	
۲۲۷	..... الف) کتاب‌ها	
۲۴۵	..... ب) مقالات	
۲۲۷	..... ج) منابع انگلیسی	

طلیعه

خدا در قرآن درباره آفرینش انسان فرمود: ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾^۱ ما انسان را در بهترین صورت آفریدیم.

مفهوم‌های «خدا»، «انسان» و «جهان» در طول تاریخ در تمامی ملل، فرهنگ‌ها و مکاتب مختلف، پرسش‌های اساسی اندیشه بشری را شکل داده است. دانشمندان و مکتب‌های بزرگ، از هند تا فلسفه یونان و روم، از قرون وسطای مسیحی تا اندیشه‌های اصیل اسلامی، از رنسانس تا عصر حاضر، همواره به «انسان» و ویژگی‌های وی پرداخته‌اند.

از آن جاکه «انسان» حلقه اتصال میان «خدا» و «هستی» است، شناخت حقیقت وی و حلّ رازهای نهفته آن، دانشمندان را در رشته‌های مختلف به خود مشغول ساخته و پرسش‌هایی را فرا روی بشر قرار داده است؛ مانند اینکه انسان کیست؟ هدف از آفرینش انسان چیست؟ انسان از کجا آمده و به کجا خواهد رفت؟ وظیفه انسان در دنیا چیست؟ آیا انسان برای سعادت خود نیاز به هدایت و راهنمایی موجود دیگری دارد یا علم و عقل او، قدرت به کمال رساندن او را دارد؟ از نگاه قرآن، همه موجودات آفریده خدایند و هیچ چیز در عرض خدا قرار ندارد؛ اما انسان، اشرف مخلوقات و بهترین موجود هستی است و تمامی آسمان

و زمین و آنچه در آنهاست، مسخر انسان است^۱ و برای کمال و سعادت او آفریده شده است. از این منظر، انسان جانشین خدا در زمین، حامل امانت الهی و مزین به مهر ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾^۲ است و برای رسیدن به تکامل نهایی و سعادت دنیا و آخرت، علاوه بر راهنمایی‌های عقل خویش، نیاز به آموزه‌های الهی دارد و خداوند تمامی هستی را برای دستیابی بشر به این جایگاه آفریده است.

قرآن، با شیوه خاص خود، مسائل انسان‌شناسی را در مواضع گوناگون و به مناسبت‌های خاص مطرح کرده؛ اما در معرفی انسان از چنان جامعیتی برخوردار است که هر فردی منصفانه به مسائلی که درباره انسان در قرآن مطرح شده، بنگرد به سادگی به اعجاز و عظمت این کتاب مقدس پی خواهد برد.

یکی از اندیشه‌های مهم که انسان را معیار و میزان همه چیز شمرده و «انسان انسانی» را در برابر «انسان الهی» قرار داده، اندیشه «اومانیسم» است. اومانیسم، انسان را محور و مدار کائنات و کانون توجهات همه مکاتب و برنامه‌های آسمانی می‌داند. «انسان محوری» تا جایی پیش رفت که نه تنها منکر دین آسمانی شد، بلکه مدعی اختراع دین جدید گردید. آگوست کنت در اواسط قرن نوزدهم، نظریه «دین بشری» را ارائه کرد و مناسک ویژه‌ای برای آن برشمرد.

نتیجه طبیعی دیدگاه اومانیستی، قدرت‌مداری و به تبع آن، سلطه و اقتدار برای تغییر معنای زندگی، ارزش‌های آن و ماهیت آدم و عالم است که با گسترش علوم نوین و فرآورده آن، یعنی تکنولوژی، عمق می‌یابد. فرهنگ غرب از طریق ابزارهای تکنولوژیکی بر فرهنگ و طبیعت اقوام و ملل استیلا می‌جوید.

آزاداندیشی در فرهنگ غرب، فقط نسبت به بندگی آداب دینی و سنن گذشته در نظر گرفته می‌شود. از دیدگاه تمدن غرب، انسان جدید به چیزی بسته نیست و از دین و گذشته و خویش رسته است. ثمره تلخ این باور،

۱. لقمان، آیه ۲۰.

۲. اسراء، آیه ۷۰.

جدایی، تنهایی، سرگردانی و دور ماندن از وطن، و بیگانه گشتن و غربت از یار و دیار است که بزرگ‌ترین درد بشر متمدن امروز است و در واقع، بهایی است که اومانیسیم برای توهم انسان آزاد و سراب آزادی انسان پرداخته است.

به‌رغم همه تلاش دانشمندان برای شناخت حقیقت انسان، انسان‌شناسان بزرگ اعتراف کرده‌اند که ابزارهای شناخت بشر، از پاسخ‌گویی صحیح و کامل به بسیاری از پرسش‌های مهم درباره وی ناتوان‌اند. از این رو برخی دانشمندان از «انسان موجود ناشناخته» و «بحران انسان‌شناسی» سخن می‌گویند:

یقیناً بشر تلاش زیادی برای شناسایی خود کرده است؛ ولی با آنکه ما امروز وارث گنجینه‌هایی از مطالعات دانشمندان و فلاسفه و عرفا و شعرا هستیم، هنوز جز به اطلاعات ناقص در مورد انسان دسترسی نداریم که آنها نیز زاییده روش‌های تحقیق ما هستند و حقیقت وجود ما در میان جمع اشباحی که از خود ساخته‌ایم، مجهول مانده است. در واقع، جهل ما از خود، زیاد است و نواحی وسیعی از دنیای درونی ما هنوز ناشناخته مانده است و بیشتر پرسش‌هایی که مطالعه‌کنندگان زندگی انسان مطرح می‌کنند، بدون پاسخ می‌ماند.^۱

در پایان، از همه استادان و مسئولان مجتمع آموزش عالی امام خمینی علیه‌السلام به‌ویژه جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر عبداللهی، حجت‌الاسلام والمسلمین حسین کاشانی و نیز استاد ارجمند جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمدعلی رضائی اصفهانی تشکر و قدردانی می‌نمایم.